

## АГРОРЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Загальновідомо, що сільське господарство є однією з базових галузей економіки України. Потенційно природно-кліматичні умови в країні дозволяють не лише достатньо забезпечувати внутрішні потреби України, але і нарощувати її експортний потенціал. За обсягом, чисельністю використання природних та трудових ресурсів національний АПК є універсальним в Європі. Проте сьогодні сільське господарство країни переживає один із найдраматичніших періодів у своїй багатовіковій історії, який може завершитись повною втратою економічної і політичної безпеки країни. Порушено нормальний хід відтворення на селі. Швидкими темпами руйнується його виробничий потенціал: знижується забезпеченість сільського господарства основними фондами, втрачається родючість ґрунтів, виникає проблема з трудовими ресурсами. Мають місце прями скорочення обсягів робіт, грубі порушення агротехніки, руйнуються сформовані технології. Різко знижується урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин і, як результат, — ріст собівартості продукції.

Проте сьогодні вирішення проблем сільського господарства як базової галузі економіки нашої країни визначає національну перспективу України.

У сільському господарстві діють ті ж економічні закони, що і в інших сферах народного господарства, але специфіка їх полягає у тому, що на них накладаються закони природи. Спроби обійти об'єктивні закони при вирішенні аграрних проблем завжди закінчувались сумно. У зв'язку з цим проблема формування раціонального агоресурсного потенціалу, високоефективного його використання належить до числа складних та надзвичайно актуальних як у науковому, так і особливо практичному плані. Особливої гостроти зазначене питання набуває сьогодні, коли здійснюється радикальне реформування АПК на основах ринкової економіки.

Сприятливі вирішенню проблем формування агоресурсного потенціалу має вивчення його у просторово-часовому вимірі та взаємодії елементів у межах регіону.

Уявлення про агоресурсний потенціал має досить суперечливий характер. Існує досить багато визначень цього поняття: виробничі і ресурсні можливості, об'єктивні умови виробництва, виробничий потенціал, ресурсний і т. д. Найбільш обґрунтованим видається формулювання А. Е. Юзефовича та А. М. Трегубчука. Така різноманітність поглядів на проблему говорить про недостатнє її вивчення. Але слід мати на увазі, що в якості визначальної ознаки агоресурсного потенціалу регіонів необхідно вбачати їх здатність забезпечувати виробництво певного обсягу і виду сільськогосподарської продукції. Структура агоресурсного потенціалу визначається долею інтегральних властивостей використовуваних ресурсів у сукупній величині потенціалу регіону.

При вивченні агоресурсного потенціалу недостатню увагу приділялась просторовим аспектам. Але досить часто категорії ефективності, продуктивності, оптимальності пов'язуються з простором, територією. На думку автора, агровиробничий потенціал можна визначити на інтегральну здат-

ність властивостей природного середовища, трудових ресурсів і матеріально-технічної бази забезпечувати певні обсяги та інтенсивність виробництва сільськогосподарської продукції певної території. Пізнання та врахування закономірностей формування агроресурсного потенціалу регіону допомагає щонайкраще розмістити виробництво, найефективніше організувати територію. Так, значний вплив на розвиток агроресурсного потенціалу здійснює невідповідність між кліматичними умовами регіону і недостатньо розвинутими пристосувальними і компенсаторними елементами його потенціалу. Або відношення між територією та економікою такі, що найбільш можливий ефект забезпечується найменшими можливими витратами на розміщення об'єкта. Звичайно, ефективність виробництва залежить не лише від вдалого розміщення, проте «територіальний складник» у загальному розмірі ефективності достатньо великий, і його можна обчислити. Стосовно території ефективність формування агроресурсного потенціалу реалізується за рахунок використання географічного положення об'єктів народного господарства, характеру використання природних, трудових ресурсів, комплексного розміщення продуктивних сил. Використання закономірності територіального поділу праці сприяє формуванню такої територіально-галузевої структури господарства, яка буде забезпечувати максимальну віддачу агроресурсного потенціалу. Розміщення продуктивних сил з оптимальною для даного регіону сільськогосподарською спеціалізацією знижує витрати виробництва і підвищує ефективність сільського господарства. Територіальний поділ праці формує таку територіально-галузеву структуру господарства, яка сприяє максимальній віддачі агроресурсного потенціалу. Розміщення продуктивних сил з оптимальною для даного регіону сільськогосподарською спеціалізацією значно знижує витрати виробництва. Закономірність територіальної комплексності продуктивних сил забезпечує не тільки взаємозв'язок систем розселення з розміщенням сільськогосподарського виробництва, але і створення раціональних технологічних ланок у господарстві, що формується на основі комбінування, кооперації і спеціалізації трудової діяльності. Закономірність територіальної концентрації продуктивних сил сільськогосподарського виробництва полягає у його зосередженні у найвигідніших місцях регіону. Закономірність територіальної диференціації продуктивних сил проявляється у спеціалізації, яка обумовлює вибір на господарсько освоєній території місць підвищених і економічно вигідних рівнів, концентрації певного виду людської діяльності, виходячи з відмінностей у сполученні природних умов і ресурсів, а також соціально-економічних факторів. Пізнання закономірності раціональних територіальних зв'язків сприяє процесу відбору вигідних просторових «агентів».

Відповідно до теорії факторного аналізу про потенціал сільськогосподарства з достатнім ступенем достовірності можна судити за характеристиками його складових. Роль і значення кожної складової ресурсного потенціалу в розвитку сільськогосподарського виробництва різні. Матеріально-технічні засоби і ресурси праці, будучи взаємозамінними, динамічними і відтворювальними факторами, в принципі піддаються господарському регулюванню. Значно складніша ситуація з природними ресурсами, функціонування їх в сільському господарстві пов'язано з живими органічними і біологічними процесами. Об'єктивні за своєю природою, вони порівняно більш стійкі у процесі експлуатації і в той же час вразливі при неправильному використанні. Будучи природною базою виробництва, природні ресурси формують умови праці і визначають рівень її продуктивності, загальний господарський результат та ефективність. Тобто при складанні характеристики агроресурсного потенціалу регіону важливо визначити його природно-ресурсний потенціал, який може вважатись універсальним показником комплексної оцінки

території. Потенціал може бути вирахований як для локальних територіальних одиниць, так і для регіону в цілому.

Головною складовою агропотенціалу є земля. Ефективність використання ресурсів в агропромисловому виробництві характеризується ступенем збереження їх природного стану і обсягами виробництва продукції високої якості. Характер використання земельних угідь визначається структурою, агрохімічними та агрофізичними властивостями землі. Земельні ресурси характеризуються показниками, які оцінюють землю як основний засіб виробництва та показниками, за допомогою яких вивчається земля як територіальна та просторова база для розміщення виробничих структур. При цьому досліджуються різномасштабні аспекти використання земельних ресурсів: вся земля в територіальному вимірі, сільськогосподарські угіддя, орні землі, інші види земельних ресурсів. У зв'язку зі становленням ринкових відносин питання економічної ефективності використання земельних ресурсів неможливо розглядати без грошової оцінки землі. Методика її обрахунку за регіонами розроблена науковцями Інституту аграрної економіки. При оцінці землі слід звернути увагу на такі показники, як: землезабезпеченість а) землі на душу населення; б) сільськогосподарських угідь на душу населення; в) ріллі на душу населення; г) процент розораності; д) землемісткість; ж) структура сільськогосподарських угідь; з) показники стану та якості земельних ресурсів; к) темпи відтворення природного стану і якості земельних ресурсів; л) величина площ, які піддаються водній та вітрової ерозії.

Бажано розглянути резерви розширення площі продуктивних земель — осушення і сільськогосподарське освоєння заболочених і надлишково зволжених земель, втягнення в господарський обіг шляхом упорядкування землекористування, рекультивації, підвищення продуктивності при проведенні різного роду меліоративних заходів нині з якихось причин не використовуваних площ.

Трудові ресурси як складова частина агроресурсного потенціалу характеризуються кількісно, якісно та розподілом за територією. Висока загальна смертність населення, спад народжуваності, різке зменшення тривалості життя, депопуляційні прояви охопили майже всю територію України. Вікова структура працівників аграрної сфери далека від оптимальної. Значна частина працюючих — особи старших вікових груп.

Забезпечення стійкого росту сільськогосподарського виробництва тісно пов'язане з удосконаленням і зміцненням матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Відтворення основних виробничих фондів сільського господарства здійснюється у відповідності до загальних закономірностей цього процесу в народному господарстві. Воно характеризується особливостями, зв'язаними з формами власності і значною роллю у сільському господарстві природно-біологічних процесів, що здійснюють безпосередній вплив на оборотність засобів. Слід відзначити, що сьогодні матеріально-технічна база сільського господарства швидко старіє і руйнується.

Розуміючи суть і характер аграрної кризи, Верховна Рада України 4 лютого 1994 року схвалила Концепцію Національної програми відродження села. Відповідно до неї ресурсний потенціал повинен бути задіяний, починаючи з кожного господарства, повинні максимально використовуватись внутрішні резерви, інвестиційні накопичення, можливості кожного адміністративного району, регіону. А це потребує досконалого вивчення агроресурсного потенціалу окремих територій. Ефективними методами при виконанні цього завдання можуть бути:

1. районування території, що є результатом оціночних досліджень і ранжирування природних (рельєфу, ґрунтів, агрокліматичних ресур-

сів) і соціально-економічних (система розселення, кількість населення інфраструктур не забезпечення) факторів і ресурсів, сукупний вплив яких зумовлює особливості і ефективність процесу відтворення в сільському господарстві;

2. метод картографічного моделювання, за допомогою якого відбувається розміщення і взаємодія окремих ланок агропромислового процесу щодо особливостей природних умов та ресурсів і суспільно-географічних факторів на території регіону;

3. географо-математичні та статистико-економічні методи використовуються для аналізу тісноти зв'язків між компонентами агроресурсного потенціалу, виявлення «сили» впливу окремих факторів;

4. структурний аналіз і синтез дозволить виділити і пізнати часткові структури — компонентну, територіальну, управлінську.

#### **Джерела та література:**

- 1 Луцишин П. В. Фактори формування і розвитку обласного суспільно-географічного комплексу / Соціальна і економічна географія. — Київ, 1995. — С. 14.
- 2 Горянський В. Ф. Виробничо-економічний потенціал АПК. — Київ, 1990. — С. 7.
- 3 Юзефович А. Е. Аграрный ресурсный потенциал: формирование и использование. — Киев, 1987. — С. 13.
- 4 Трегобчук В. М. Формування і вдосконалення ресурсного потенціалу АПК в умовах ринкової економіки // Економіка АПК. — № 4, 1996. — С. 8.

